

Світлана КАЛАШНІКОВА
Володимир ЛУГОВИЙ
Жанна ТАЛАНОВА

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В
КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ»

25–26 жовтня 2012 року в місті Києві відбулася Міжнародна науково-практична конференція «Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу» (далі — Конференція), присвячена механізмам реалізації положень Бухарестського комюніке.

Організаторами заходу виступили:

- Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України;
- Національна академія педагогічних наук України;
- Інститут вищої освіти НАПН України;
- Київський національний університет імені Тараса Шевченка;
- Спілка ректорів вищих навчальних закладів України;
- Національний Темпус-офіс в Україні;
- Національний авіаційний університет;
- Асоціація навчальних закладів України приватної форми власності;
- Теоретичний і науково-методичний часопис «Вища освіта України»;
- Українська асоціація студентського самоврядування.

Конференція проходила в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (25 жовтня) та Національній академії педагогічних наук України (26 жовтня). Участь у заході взяли 370 учасників з усіх регіонів України — представників різних верств академічної спільноти (студенти, викладачі та керівники вищих навчальних закладів). Особливо потужним було представництво керівників закладів — 93 особи.

За сприяння Національного авіаційного університету здійснювалася он-лайн трансляція Конференції через сайти НАПН України, КНУ імені Тараса Шевченка та НАУ.

З вітальними промовами до учасників звернулися:

- Леонід ГУБЕРСЬКИЙ, Ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
- Ян ТОМБІНСЬКІ, Посол Європейського Союзу в Україні;
- Євген СУЛІМА, Перший заступник Міністра освіти і науки, молоді та спорту України;

- Василь КРЕМЕНЬ, Президент Національної академії педагогічних наук України;
- Джулія МОРО, Координатор Програми Темпус в Україні, Білорусії та Молдові Виконавчого агентства з питань освіти, культури та аудіовізуальних засобів;
- Каріна УФЕРТ, Голова Європейського союзу студентів.

Для розгляду на Конференції було винесено три актуальні питання модернізації вищої освіти України у світлі Болонського процесу, а саме:

- Запровадження Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (ECTS).
- Забезпечення якості вищої освіти.
- Запровадження Національної рамки кваліфікацій (НРК).

Для забезпечення комплексного висвітлення зазначених питань на високому професійному рівні, врахування європейського та вітчизняного контексту були запрошені провідні європейські та національні експерти з вищої освіти. Участь європейських експертів забезпечувалася за підтримки міжнародної організації UNICA (Network of Universities from the Capitals of Europe), Національного Темпус-офісу в Україні та Національного Темпус-офісу в Грузії.

На сесії «Запровадження Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (ECTS)» з доповідями виступили:

- Раймонда МАРКЕВІЧЕНЕ, Болонський експерт, Керівник департаменту міжнародних програм і зв'язків, Вільнюський університет (Литва).
- Юрій РАШКЕВИЧ, Національний експерт з реформування вищої освіти, проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародних зв'язків, Національний університет «Львівська політехніка».

На сесії «*Забезпечення якості вищої освіти*» з доповідями виступили:

- Давід КЕРЕСЕЛІДЗЕ, Національний експерт з реформування вищої освіти, Національний центр якості освіти (Грузія).
- Володимир ЛУГОВИЙ, Національний експерт з реформування вищої освіти, перший віце-президент, Національна академія педагогічних наук України.
- Володимир БУГРОВ, проректор з науково-педагогічної роботи, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

На сесії «*Запровадження Національної рамки кваліфікацій (НРК)*» з доповідями виступили:

- Олав ААРНА, Член Ради, Кваліфікаційна агенція Естонії;
- Вадим ЗАХАРЧЕНКО, Національний експерт з реформування вищої освіти, проректор з науково-педагогічної роботи, Одеська національна морська академія;

- Андрій ГОЖИК, директор науково-методичного центру організації навчального процесу, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

26 жовтня 2012 р. у межах цієї секції Анатолій ГАРМАШ, завідувач сектору міжнародних освітніх проектів департаменту вищої освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, презентував учасникам проект Концепції розвитку Національної системи кваліфікацій України.

Важливою складовою Конференції стала сесія, організована Національним Темпус-офісом в Україні, під час якої вищі навчальні заклади України презентували найкращі здобутки реалізації проектів Програми Темпус в Україні.

Статті учасників Конференції опубліковані в науковому фаховому виданні Інституту вищої освіти НАПН України «*Теоретичний і науково-методичний часопис «Вища освіта України»*» (галузь — педагогічні та філософські науки) за напрямками:

- Забезпечення якості вищої освіти.
- Взаємодія у системі «вища освіта — ринок праці».
- Автономія та врядування у вищій освіті.
- Інтеграція освіти, досліджень та інновацій у вищій школі.
- Запровадження Національної рамки кваліфікацій (НРК).
- Запровадження Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (ECTS).
- Формування студентоцентрованого навчального середовища у вищій освіті.
- Соціальний вимір вищої освіти.
- Здобутки і виклики Болонського процесу в Україні.

Електронний варіант зазначеного видання розміщено на сайті Інституту вищої освіти НАПН України (www.ihed.org.ua/ua/resursy/biblioteka.html).

На підсумковому сесійному засіданні модератор Конференції Світлана КАЛАШНІКОВА, перший заступник директора з наукового-дослідної роботи Інституту вищої освіти НАПН України, зазначила, що запропонований академічній спільноті на Конференції формат обговорення актуальних питань модернізації вищої освіти України в контексті Болонського процесу буде збережено і продовжено на наступних заходах НАПН України та Національного Темпус-офісу в Україні за участі Національної команди з реформування вищої освіти та підтримки Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Зокрема:

- у травні 2013 р. планується проведення Міжнародної конференції, присвяченої 20-річчю Програми Темпус в Україні;
- у квітні — травні 2013 р. будуть реалізовані відповідні заходи в межах програми підвищення кваліфікації керівників вищих навчальних закладів України.

Проведення II Міжнародної науково-практичної конференції «Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу» планується в листопаді 2013 р. На порядок денний Конференції будуть внесені питання:

- Формування та оцінювання навчальних результатів.
- Забезпечення якості структурованих докторських програм.
- Автономія та врядування у вищій освіті.

Матеріали Конференції розміщено на сайті Інституту вищої освіти НАПН України у рубриці «Ресурси» (www.ihed.org.ua/ua/resursy/konferentsiia.html).

За результатами Конференції сформульовано рекомендації.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Міжнародної науково-практичної конференції «Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу» 25–26 жовтня 2012 р., м. Київ

Запровадження Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (ECTS)

1. Основними проблемами запровадження Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (далі — ЄКТС) в Україні є такі:

- Неусвідомлення нової сутності ЄКТС як системи не лише трансферу, а й накопичення кредитів.
- Найвні стандарти побудовані на застарілому підході (створення освітньо-професійних програм на основі нормативних дисциплін не сприяє гнучкості освітньої діяльності, мобільності, обмежує можливості модернізації програм з метою врахування потреб ринку праці тощо).
- Підміна ЄКТС на Кредитно-модульну систему організації навчального процесу (КМСОНП).
- Відсутність системи та єдиного підходу до підвищення кваліфікації координаторів ЄКТС у вищих навчальних закладах (далі — ВНЗ).
- Некоректне оцінювання кредитного виміру модулів / дисциплін.
- Неповні та неякісні інформаційні пакети.

2. Для вирішення зазначених проблем рекомендується здійснити такі кроки:

- Розробити Методичні рекомендації щодо реалізації Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи на основі Стандартів і рекомендацій щодо якості в Європейському просторі вищої освіти.
- Провести тренінги з реалізації ЄКТС для проректорів з навчальної роботи та керівників навчально-методичних центрів ВНЗ.

- Розробити та реалізувати систему підвищення кваліфікації координаторів ЄКТС у ВНЗ.
- Переглянути підходи до оцінювання обсягу роботи викладача: орієнтація лише на аудиторні години не відповідає результатному підходу до розроблення та реалізації навчальних програм, є неадекватною сучасним умовам і технологіям навчання.
- Розробити Методичні рекомендації щодо урізноманітнення видів оцінювання навчальних результатів.

Забезпечення якості вищої освіти

1. Основними проблемами щодо якості вищої освіти в Україні є такі:

- Невідповідність вітчизняних закладів вищої освіти критеріям провідних міжнародних рейтингів «Таймс» і «Шанхайський».
- Незацікавленість молоді західних країн в отриманні дипломів української вищої школи.
- Низька репутація випускників багатьох вітчизняних закладів серед роботодавців, скарги останніх на недостатній рівень фахової підготовки.
- Нездатність висококваліфікованих кадрів забезпечити інноваційний розвиток економіки та високу продуктивність праці.
- Чималі масштаби безробіття фахівців і роботи не за фахом.
- Валовий (кількісний) підхід у вищій школі (особливо III і IV рівнів акредитації) — охоплення вищою освітою молоді відповідного віку сягнуло 80% (більше ніж у середньому в розвинутих країнах).
- Утрачена інтелектуальна селекція вступників — заклади не мотивовані на якість підготовки, натомість орієнтовані на максимальне залучення студентів заради наповнення бюджету (ліцензований обсяг прийому вступників у кілька разів перевищує кількість вступників).
- 3-поміж професійних кадрів, що постачаються на ринок праці, 60% становлять випускники університетів, академій, інститутів, що не відповідає реальним потребам у кваліфікації трудових ресурсів, призводить до перекваліфікації економіки, її неспроможності забезпечити інноваційну практику для надто великої кількості студентів.
- Річна вартість підготовки фахівця в університеті, академії, інституті через їх кількісну гіпертрофію багатократно поступається аналогічним видаткам у розвинених країнах і навіть суттєво менша за такі видатки у вітчизняних технікумах, училищах, коледжах.
- Заклади не орієнтовані на підготовку кадрів інноваційного типу — фахівців розвитку (частка досліджень і розробок у загальному обсязі фінансування закладів менша за 3%
- (у найкращих університетах не перевищує 10%, натомість у середньому по країнах ОЕСР — 30%).
- Заробітна плата науково-педагогічних працівників неконкурентоспроможна, вони перевантажені навчальною роботою, потерпають від дефіциту робочого часу на дослідження і розробки, масово займаються відволікаючими підробітками.

- Не подолано інерцію і супротив у переході з процесної на результатну парадигму навчання, що не дає змоги запровадити концепцію вимірюваної якості, відтак здійснити ефективне забезпечення та продуктивний контроль якості.
- Нерозвиненість системи зовнішнього (національного, галузевого) і внутрішнього (інституційного) забезпечення якості згідно із Стандартами і рекомендаціями щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (2005 р.).
- Несформованість нормативно-правової бази для розроблення освітніх і професійних стандартів на основі результатного (компетентнісного) підходу відповідно до Національної рамки кваліфікацій (2011 р.).
- Відсутність суспільного консенсусу щодо статусу незалежної Національної агенції (ради, комісії) з якості вищої освіти, розподілу повноважень між нею та профільним міністерством.
- Дефіцит культури у науково-педагогічних колективів та їхніх керівників щодо забезпечення і гарантування конкурентоспроможної вищої освіти, формування і оприлюднення системи переконливих доказів стосовно дійсної реалізації задекларованої якості.

2. Для вирішення зазначених проблем рекомендується здійснити такі кроки:

- Формування і реалізація сильної, системної, науково обґрунтованої реформаторської державної політики у сфері вищої освіти відповідно до Указу глави держави «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» (2010 р.), завдань Програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки.
- Кількісна та структурна оптимізація вищої освіти:
 - a. укрупнення закладів шляхом їх об'єднання, ліквідації слабких позабазових підрозділів заради концентрації інтелекту та ресурсу, досягнення критичної величини основних параметрів діяльності, створення центрів досконалості.
 - b. на підставі акредитаційних та інспекційних процедур, вдосконалення критеріальної бази оцінювання, проведення 2–3-кратного зменшення ліцензованих обсягів прийому та розподілу їх між кращими закладами на конкурсних засадах, обмеження ліцензування непрофільної підготовки.
- Вдосконалення фінансування вищої освіти:
 - a. розроблення методів обрахунку витатків, необхідних для повноцінної конкурентоспроможної підготовки фахівців та визначення на цій основі граничного обсягу навчання студентів, виходячи з того, що суспільство витрачає на вищу школу на межі можливого (і необхідне збереження цієї межі) — близько 2,3% ВВП (у середньому по країнах ОЕСР — 1,6% ВВП);

- b. п'ятикратне збільшення фінансування досліджень і розробок у вищій школі;
 - c. двократне підвищення заробітної плати науково-педагогічних працівників з огляду на те, що в закладах вищої освіти працюють понад 80% наявних у країні кандидатів і 90% докторів наук.
- Підвищення ефективності навчання, викладання, оцінювання:
 - a. запровадження результатного (компетентнісного) підходу за проектом Тюнінг і на основі Національної рамки кваліфікацій та Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи;
 - b. розвантаження від переважно навчальної роботи та активізація дослідницько-інноваційної діяльності викладачів, розвиток навчання через дослідження та самостійну роботу студентів.
- Створення ефективної системи зовнішнього і внутрішнього оцінювання якості вищої освіти із залученням широкого кола зацікавлених сторін на засадах, підтверджених Бухарестським комюніке профільних міністрів країн-учасниць Болонського процесу (квітень 2012).
- Здійснення відповідного системного навчання керівного персоналу ВНЗ.
- Прийняття державної цільової програми виведення 2–3-х провідних національних закладів у число 400–500 найкращих у світі за авторитетними міжнародними рейтингами з метою створення зразкових центрів досконалості вищої освіти.
- Здійснити заходи щодо поширення провідного досвіду Київського національного університету імені Тараса Шевченка щодо реалізації Програми заходів із забезпечення якості освіти та процедури участі в міжнародних рейтингах серед керівників ВНЗ України.

Запровадження Національної рамки кваліфікацій (НРК)

1. Основними проблемами щодо запровадження Національної рамки кваліфікацій (далі — НРК) в Україні є такі:

- Наявні кваліфікаційні характеристики професійної сфери та освітні стандарти не враховують систему компетентностей НРК.
- Існуюча структура галузевих стандартів вищої освіти є надмірно ускладненою і регламентованою, обмежує можливості навчальних закладів щодо модифікації програм підготовки відповідно до запитів ринку праці.
- Кваліфікації вищої освіти не є формально зіставленими з кваліфікаціями Європейського простору вищої освіти (далі — ЄПВО).
- Стандарти компетентності для значної кількості класів та підкласів професій не сформовані, унаслідок чого наявними є труднощі з присвоєнням професійних кваліфікацій.
- Переліки напрямів та спеціальностей вищої освіти надмірно деталізовані і не відповідають потребам ринку праці.

2. Для вирішення зазначених проблем рекомендується здійснити такі кроки:

- Розробити описи вітчизняних освітніх кваліфікацій з урахуванням дескрипторів НРК.
- Провести формальне зіставлення вітчизняних освітніх кваліфікацій з НРК (за рівнями).
- Провести співставлення вітчизняних кваліфікацій вищої освіти з Рамкою кваліфікацій ЄПВО.
- Здійснити комплекс заходів із упровадження компетентнісного підходу в освітні стандарти та навчальні програми, практику викладання та оцінювання.
- Формування професійних стандартів с урахуванням дескрипторів НРК і зіставлення професійних кваліфікацій з кваліфікаційними рівнями НРК.
- Запровадити нові підходи до розроблення галузевих стандартів вищої освіти, визначивши що:
 - a. галузеві стандарти вищої освіти розробляються за галузями освіти, перелік яких доцільно сформувавши відповідно до Міжнародної стандартної класифікації освіти (МСКО, ISCED);
 - b. галузевий стандарт вищої освіти є цілісним документом, який має містити опис загальних (ключових) і спеціальних (предметних) компетентностей, а також методи демонстрації та критерії оцінювання результатів навчання;
- Визнати невід'ємним академічним правом і відповідальністю ВНЗ формувати освітньо-професійну програму підготовки на основі компетентнісного підходу згідно із стандартами вищої освіти.